

Marko Konjović
Central European University
Budapest, Hungary

Presecanje Gordijevog čvora svetskog siromaštva: aleksandrijsko rešenje Tomasa Poge

Apstrakt U ovom radu autor analizira hipotezu Tomasa Poge prema kojoj pojedinačni građani razvijenih zemalja povređuju negativno pravo siromašnih u svetu da im se ne nanosi nepravda tako što učestvuju u međunarodnom institucionalnom sistemu. Autor, međutim, pokazuje da je ovakav argument neopravdan, jer Poge pravi skok od kolektivne odgovornosti ka pojedinačnoj odgovornosti. Autor najpre kanonski izlaže Pogeov argument i potom ukazuje na neopravdani skok. Nakon toga, autor razmatra dva predloga koja bi mogla da upotpune Pogeov argument; ipak, autor pokazuje da su oba predloga nezadovoljavajuća. Prvi predlog – argument na osnovu učestvovanja – sadrži dve pojmovne neadekvatnosti; povrh toga, ako bismo prihvatili ovaj argument, onda bismo morali da priznamo i jednu implikaciju koja je krajnje nepoželjna. Oslanjajući se na argument Tomasa Nejjela o „vladini u naše ime“, autor dalje razvija Pogeov drugi predlog – argument na osnovu političkog predstavljanja – koji nastoji da premosti jaz u Pogeovom razmišljanju. Problemi pogrešnog i nedovoljnog predstavljanja, autor pokazuje, podrivaju i ovaj predlog.

Ključne reči: globalno siromaštvo, Tomas Poge, negativna dužnost, nanošenje štete, negativno pravo, učestvovanje, političko predstavljanje

290

I. Uvod

Ljudi širom sveta bore se za živote koji su vredni njihovog ljudskog dostojanstva. Dok su političke vođe uglavnom usredsređene na uvećanje bruto domaćeg proizvoda (BDP) ili na uvećanje sopstvenog bogatstva, njihovi narodi teže nečemu drugačijem: smislenom životu i pristojnom životnom standardu. Zadovoljavajući nivo BDP-a sam po sebi, međutim, ne osigurava zadovoljavajući kvalitet života pojedinačnih građana. Prema godišnjem izveštaju Svetske banke, gotovo jedna milijarda ljudi trenutno živi u uslovima apsolutnog siromaštva; tačnije, gotovo jedna milijarda ljudi živi s prihodom od ispod dva dolara po danu (The World Bank, internet). Ljudi koji žive u uslovima apsolutnog siromaštva ne samo da nemaju obezbeđen pristup novčanim sredstvima već nemaju obezbeđen pristup drugim, nenovčanim resursima. Svaka osoba rođena u siromaštvu, na primer, pati i od neuhranjenosti i/ili gladi, te nema pristup pijaćoj vodi i sanitarnim uređajima, adekvatnom mestu za život, adekvatnoj zdravstvenoj nezi, kao ni osnovnom obrazovanju i zaposlenju. Slično tome, mnoge odrasle osobe, prisiljene svojim nepovoljnim položajem u društvu, stupaju u privatne i poslovne dogovore u kojima su podložne eksploataciji

i zlostavljanju, čime se ozbiljno narušavaju njihova autonomija i telesni integritet. U naročito ranjivom položaju nalaze se žene: mnoge žene često su žrtve nasilnih napada ili bračnih silovanja, jer ne mogu da priušte da se razvedu od svojih agresivnih supružnika, dok su druge žene, uz obećanje o boljem životu, često žrtve trgovine ljudima ili su primorane na prostituciju. Najzad, većina siromašnih podložna je ponižavanju, stigmatizaciji i/ili odbacivanju, jer nemaju resurse da odbrane svoja legitimna građanska i ljudska prava. Uglavnom zanemareni glasovi siromašnih, stoga, poput legendarnog Gordijevog čvora, predstavljaju uporan moralni i politički problem.

Gotovo nečujni glasovi siromašnih, svakako, imaju svoje saveznike među filozofima: pod snažnim uticajem Pitera Singera (Peter Singer), većina mislilaca zapadne tradicije posmatra fenomen svetskog siromaštva kao nesrećnu okolnost. Tako posmatrano, siromaštvo je označeno ili kao rezultat kosmičke nepravde, koja se odigrava nezavisno od ljudske delatnosti ili kao rezultat rđavog upravljanja pojedinačnim nacionalnim državama. Polazeći od zajedničke pretpostavke da je svetsko siromaštvo izuzetno pogubna i paralizirajuća nesreća, filozofi se usredsređuju, gotovo po pravilu, na pitanje da li i koliko građani bogatih zemalja treba da pomognu, *ex post*, siromašnima. Postavljeno na ovaj način, pitanje svetskog siromaštva nameće logiku po kojoj se naše moralne obaveze prema siromašnim građanima posmatraju kao pozitivne, superrogativne dužnosti, a ne kao negativne dužnosti koje nalaže pravda.¹ Tomas Poge (Thomas Pogge), međutim, oštro se protivi ovoj tradiciji, te razvija provokativan argument po kojem smo „mi“, građani bogatih država, direktno umešani u kršenje *negativne dužnosti da se ne nanosi šteta* siromašnima u svetu. Stoga, „mi“ imamo daleko strožu moralnu dužnost: naime, „mi“ treba da prestanemo sa učestvovanjem u neprekidnom siromašenju ljudi širom sveta. (Poge oslobađa jedino decu i mentalno nedovoljno razvijene građane od moralne odgovornosti zbog očiglednih razloga.) Upravo ova radikalna ideja biće predmet moje analize.²

1 Pozitivna moralna dužnost predstavlja dužnost da se neka radnja R učini. Koristeći sada već antologijski primer, nedužni delatnik D, koji tokom svoje šetnje kraj jezera primećuje dete koje se davi, ima pozitivnu moralnu dužnost da to dete spasi. Negativna moralna dužnost, nasuprot ovome, predstavlja dužnost delatnika D₁ da ne učini radnju R. Ovakvo shvatanje negativnih moralnih dužnosti implicira, između ostalog, da postoji neki drugi moralni delatnik D₂ koji poseduje negativno pravo da mu se R ne učini. Na primer, D₂ ima negativno pravo da ne bude ubijen; iz toga sledi da D₁ ima negativnu moralnu dužnost da ne ubije D₂. Po pretpostavci, negativne moralne dužnosti daleko su strože od pozitivnih moralnih dužnosti.

2 Naravno, postoje veoma pronicljive kritike različitih aspekata Pogeovog argumenta. Neke od njih objavljene su u: Jaggar, A. M. (ed.), (2010), *Thomas Pogge and His Critics*, Cambridge: Polity Press. Videti takođe: Cruft, R. (2005), „Human Rights and Positive Duties“, *Ethics and International Affairs*, 19 (1): 29–37; Gilibert, P. (2004),

U radu polazim od dubokog uverenja da je slučaj svetskog siromaštva uistinu ozbiljan nerešeni predmet globalne pravde. Upravo zbog toga želim da se usredsredim na Pogeja koji, prema mom mišljenju, predočava temeljnu i oštromnu dijagnozu ovog problema. Njegov argument ujedno je suptilan i složen, kao što ću pokazivati u narednom poglavlju. Prema mom mišljenju, međutim, Pogeov argument je aleksandrijski, ne samo u smislu da je nov, već i u smislu da je pogrešno usmeren. Shodno tome, pokazivaću da je njegov zaključak da većina pojedinačnih građana razvijenih zemalja povređuje negativna prava siromašnih neutemeljen. U trećem i četvrtom poglavlju, analiziraću dva predloga koja bi mogla da pruže podršku Pogeovoj tezi; ipak, pokazivaću da ova dva predloga, čak i kada ih predstavimo u njihovoj najubedljivijoj formi, ne uspevaju da pruže dovoljno jaku osnovu za njegov radikalni zaključak. Prvi predlog, koji ću nazvati *argument na osnovu učestvovanja*, izražava ideju da pojedinačni građani dele odgovornost za nametanje i održavanje globalne osnovne strukture (*global basic structure*)³ zbog dva razloga: (i) građani svojom radnom snagom učestvuju u *de facto* nepravednom ekonomskom sistemu, te (ii) plaćaju poreze. Povrh toga, ovaj argument otkriva nam i na koji način građani mogu da ispune svoju negativnu dužnost (naravno, ukoliko prihvatimo da građani takvu dužnost zapravo i krše). Dokazivaću, međutim, da argument na osnovu učestvovanja sadrži dve pojmovne neadekvatnosti, kao i da nas ovaj argument obavezuje da prihvatimo jednu neprijatnu logičku posledicu Pogeovog viđenja siromaštva. Problemi pogrešnog i nedovoljnog predstavljanja, pokazivaću u analizi drugog predloga, podrivaju *argument na osnovu političkog predstavljanja*.

II. Pogeov argument u prilog kršenja negativne dužnosti: četiri koraka

Za Pogeja, kao i za Džona Rolsa (John Rawls), pravda i nepravda isključivo su problemi obrazovanja osnovnih društvenih institucija. Poge stoga smatra da odgovornost za nepravdu uvek leži kod onih i samo kod onih koji učestvuju u institucijama koje čine nepravedni društveni sistem (Pogge 2002: 72).⁴ Nacionalne države, u savremenom svetu, paradigme su

„The Duty to Eradicate Global Poverty: Positive or Negative“, *Ethical Theory and Moral Practice*, 7: 537–550; Risse, M. (2005b), „Do We Owe the Global Poor Assistance or Rectification?“, *Ethics and International Affairs*, 19 (1): 9–18.

³ Kao sinonime za globalnu osnovnu strukturu, u ovom radu koristiću izraze svetski institucionalni sistem, globalni ekonomski sistem i slično.

⁴ Institucionalni pristup problemu pravde izuzetno je važan, jer institucije mogu da prouzrokuju sistemske nepravde koje se ne mogu ispraviti tako što će se ispraviti pojedinačna dela.

takvih nepravednih sistema; odgovornost za uspostavljanje institucionalnih režima koji su sposobni da obezbede osnovna ljudska prava svojim građanima, dakle, pada na vlade, političke vođe i pojedinačne građane nekog konkretnog društva. Iako Poge priznaje da svetsko siromaštvo delimično proizlazi iz slabih i često korumpiranih domaćih institucija, on odstupa od Rolsa, te tvrdi da su bogate države i njeni građani takođe odgovorni za svetsko siromaštvo, jer stvaraju i nameću globalnu institucionalnu strukturu pod kojom mnogi građani u siromašnim zemljama ne mogu da zadovolje svoje osnovne potrebe, iako su te posledice predvidive i lako promenljive (Pogge 2005a: 33).

No, kako Poge dolazi do tako radikalnog zaključka? Kako bismo uvideli ključne korake Pogeovog argumenta, kao i neopravdani prelaz od kolektivne do pojedinačne odgovornosti, predlažem sledeću rekonstrukciju njegovog viđenja.

293

Premisa 1: Fenomen svetskog siromaštva predstavlja istaknuti primer radikalne neravnopravnosti.

Premisa 2: Radikalna neravnopravnost predstavlja nepravdu koja uključuje kršenje negativne dužnosti ako postoji delatnik koji je kauzalno odgovoran za takvu okolnost.

Premisa 3: Postoji globalna osnovna struktura ili svetski institucionalni sistem koji je kauzalno uključen u stvaranje i održavanje radikalne neravnopravnosti.

ILI Premisa 3.1: Posledice zajedničkih institucija: (a) postoji zajednički institucionalni sistem koji su imućni nametnuli siromašnima, (b) ovaj sistem uključen je u reprodukciju radikalne neravnopravnosti, (c) radikalna neravnopravnost nije rezultat spoljašnjih, prirodnih uzroka (kao što su genetski hendikepi ili prirodne katastrofe), koji, kao takvi, drugačije utiču na ljude.

ILI Premisa 3.2: Nenadoknađeno isključivanje iz upotrebe prirodnih resursa: imućni uživaju značajne povlastice pri korišćenju ograničenih prirodnih resursa, dok su siromašni, bez odštete, isključeni iz uživanja tih povlastica.⁵

5 Uverljivost ove strategije, važno je napomenuti, zavisi od uverljivosti Lokovog uslova (*Lockean proviso*), kao i od interpretacije Lokovog uslova. Ukratko, Džon Lok (Johne Locke) tvrdi da u stanju prirode, u kojem ne postoji novac, pojedinci mogu pravedno da prisvoje prirodne resurse ako nakon tog čina ostave „dovoljno i podjednako dobre [resurse] za druge“ (Locke 1689/1988: §27 i §33). O interpretaciji ovog uslova videti, između ostalog: Nozick, R. (1974), *Anarchy, State, and Utopia*, New York:

*III Premisa 3.3: Posledice zajedničke i nasilne istorije: društvene pozicije siromašnih i imućnih rezultat su nepravednog istorijskog procesa.*⁶

Zaključak 1: Globalna osnovna struktura je, dakle, *prima facie* nepravedna i odgovorna za kršenje negativne dužnosti da se ne nanosi šteta siromašnima (sledi iz P₁, P₂ i P₃).

Premisa 4: Imućne države i njihove vlade zbog svoje političke, ekonomske i vojne nadmoći stvaraju i regulišu globalnu osnovnu strukturu.

Zaključak 2: Dakle, imućne države su odgovorne za kršenje negativne dužnosti da se ne nanosi šteta siromašnima (sledi iz P₄ i Z₁).

Zaključak 3: Građani imućnih država takođe krše negativnu dužnost prema siromašnima tako što učestvuju u njihovom funkcionisanju, te time, posredno, učestvuju i u održavanju globalne osnovne strukture.

294

Dakle, prvi korak argumenta jeste pretpostavka o postojanju radikalne neravnopravnosti iz koje sledi tvrdnja o nepravednom karakteru globalne osnovne strukture. Radikalna neravnopravnost, međutim, nije *ipso facto* nepravedna, jer ne postoji kauzalna veza između nekog delatnika s jedne strane, i radikalne neravnopravnosti s druge (Pogge 2008b: 204–205). Kako bi potkrepio ovu intuiciju, Poge nas poziva da zamislimo postojanje ljudi na Veneri koji su u izuzetno lošem (ekonomskom) položaju nezavisno od naših delatnosti. Dodatna pretpostavka u ovom misaonom eksperimentu otkriva nam da možemo pomoći ljudima sa Venere bez značajnog troška po nas. Ukoliko im ne bismo pomogli, Poge smatra, kršili bismo našu pozitivnu dužnost. Međutim, u tako zamišljenoj situaciji ne bismo kršili našu

Basic Books; Ryan, A. (1965), „John Locke and the Dictatorship of the Proletariat“, *Political Studies*, 13: 219–230; Simmons, A. J. (1992), *The Lockean Theory of Rights*, Princeton: Princeton University Press; Waldron, J. (1979), „Enough and As Good Left for Others“, *The Philosophical Quarterly*, 29 (117): 319–328.

6 Cilj ove strategije jeste da zadovolji intuicije onih mislilaca koji veruju da su određene neravnopravnosti pravedne ako i samo ako su nastale kao rezultat pravednih procesa. Prema Pogeovom mišljenju, međutim, čak i zastupnici ovakve ideje moraju priznati da je globalno siromaštvo nepravedno, jer je ono direktna posledica istorijskih okolnosti u kojima su preci imućnih eksploatisali pretke siromašnih na moralno neprihvatljive načine. No, ova strategija, čini se, u sebi krije *petitio principii*. Naime, zamislimo da je moralno neprihvatljiv istorijski proces imao za posledicu savršenu ravnopravnost. Malo je verovatno da bi neko, paralelno s Pogeovom tvrdnjom, smatrao da je savršena ravnopravnost problematična, jer je posledica nepravednih istorijskih procesa. Ako se prihvati ovakva intuicija, onda ova strategija crpi svoju snagu iz pretpostavke da je radikalna neravnopravnost intrinzično loša. Drugim rečima, ovaj Pogeov argument već pretpostavlja ono što treba da dokaže, te ne može da posluži kao nezavisna strategija za dokazivanje njegove teze. Ovaj problem, međutim, nije poražavajući za Pogeov projekat, s obzirom na činjenicu da on i dalje može da se osloni na prethodne dve strategije koje su, po mom mišljenju, uverljive.

negativnu dužnost jer mi nismo kauzalno doprineli lošem položaju osoba koje žive na Veneri. Shodno ovome, u drugom koraku argumenta Poge nam predstavlja tri nezavisna pomoćna argumenta koji imaju za cilj da dokažu zašto je globalna osnovna struktura kauzalno odgovorna za svetsko siromaštvo. Ukoliko prihvatimo bilo koju od ove tri strategije, složićemo se sa Pogeovom tvrdnjom da siromašni doživljavaju nepravdu. Ova dva koraka, zajedno sa empirijskom pretpostavkom da su imućne države, u tesnoj saradnji sa korumpiranim elitama siromašnih zemalja, stvorile globalnu osnovnu strukturu zaključuju treći korak Pogeovog argumenta: imućne države odgovorne su za teške povrede negativne dužnosti da ne se nanosi šteta siromašnima. Implikacije ovakvog pristupa problemima globalne pravde i svetskog siromaštva, međutim, nisu nimalo naivne. Tačnije, razvijanje ovakvog argumenta navodi Poge da u četvrtom koraku tvrdi da moralna odgovornost za ovu tešku nepravdu treba da se pripiše ne samo imućnim državama, već i njihovim pojedinačnim građanima.

295

Iako Poge dolazi do izuzetno privlačnih i snažnih zaključaka, postoji značajan problem, ili, tačnije rečeno, skup problema s njegovim argumentom. Prema mom mišljenju, on pravi neopravdani skok od zaključka da imućne države krše svoju negativnu dužnost da ne nanose štetu do tvrdnje da pojedinačni građani imućnih država takođe krše ovu negativnu dužnost.⁷ Kako bih dokazao svoju hipotezu, u ostatku rada analiziraću i razviću dve strategije koje Poge usputno spominje, te ću pokazati da je njegov argument nezadovoljavajući.⁸

III. Prvi predlog: Argument na osnovu učestvovanja

U ovom poglavlju analiziraću Pogeov prvi predlog koji ima značajnu ulogu u rasvetljavanju njegove tvrdnje da pojedinačni građani snose moralnu odgovornost za nanošenje nepravde siromašnima. S obzirom na to da je njegov predlog nejasan, neophodno je posvetiti više pažnje samom tekstu pre nego što se upustimo u interpretaciju ovog intuitivnog predloga.

U svom delu *Svetsko siromaštvo i ljudska prava (World Poverty and Human Rights)*, Poge piše:

7 Moguća je i drugačija interpretacija Pogeovog argumenta. Naime, mogli bismo ga da tumačimo kao da pokazuje samo kolektivnu odgovornost imućnih država. Ukoliko bi ovo bio slučaj, Poge bi najpre morao da pokaže da pojedinačne imućne države snose moralnu odgovornost kao deo kolektiva; nakon toga, morao bi da pokaže kolektivnu odgovornost građana imućnih država te bi, najzad, morao da izvede pojedinačnu odgovornost građana iz njihove kolektivne odgovornosti.

8 Ci (2010: 90) takođe uviđa da Poge pravi skok u pripisivanju moralne odgovornosti pojedinačnim građanima, ali tvrdi da je taj skok opravdan. Međutim, on ne nudi argument u korist svoje tvrdnje.

[...] Ne smem da učestvujem u podržavanju i nametanju [drugima] prisilne društvene institucije pod kojom oni nemaju obezbeđen pristup sadržajima svojih ljudskih prava. Kršio bih ovu dužnost ako bih svojim učestvovanjem pomogao u održavanju društvenog sistema u kojem ovakav pristup nije obezbeđen, poput sistema u kojem su crnci porobljeni, žene obespravljene, ili sistema u kojem su sluge zlostavljane. Čak i ako ne bih lično posedovao roba ili zapošljavao sluge, i dalje bih delio odgovornost: tako što doprinosim društvenoj ekonomiji svojom radnom snagom, tako što plaćam poreze vladi i tome slično. Možda bih mogao da ispunim svoju negativnu dužnost tako što bih postao isposnik ili emigrant, ali bih mogao da je ispunim uverljivije tako što bih sarađivao sa drugima i radio na tome da zajedno zaštitimo žrtve nepravde, koju sam ja potpomogao da se stvori, ili, ako je moguće, tako što bih radio na uspostavljanju sigurnog pristupa ljudskim pravima kroz institucionalne reforme (Pogge 2002: 66).⁹

296

Ovaj pasus otkriva nam, najpre, kako Poge shvata dužnost da ne nanosimo štetu drugima. Budući da stavlja snažan naglasak na ljudska prava, Pogeova ideja je da ne smemo ometati legitimne interese drugih osoba na moralno problematične načine. Pored toga, ovaj pasus otkriva nam na koji način pojedinačni građani ometaju siromašne u ostvarivanju njihovih legitimnih interesa. Naime, učestvovanjem na tržištu rada kao i plaćanjem poreza, pojedinačni građani podržavaju i održavaju nepravedni ekonomsko-politički sistem koji najviše pogađa siromašne u svetu. Najzad, Poge nam otkriva i na koji način možemo da ispunimo svoje negativne dužnosti – možemo postati isposnici ili možemo, na neki način, zaštititi siromašne. (U poglavlju 3.2. analiziraću ova dva predloga u više detalja.) Prema mom mišljenju, međutim, postoje tri značajna problema s ovim argumentom.

3.1. Da li je učestvovanje dovoljan uslov za moralnu odgovornost?

Jedna teškoća s Pogeovim predlogom jeste njegova nejasna i spekulativna priroda. Ukoliko krenemo od pretpostavke da plaćanje poreza i rad, na primer, predstavljaju činove učestvovanja u globalnoj osnovnoj strukturi, iz nje sledi da je ovakav vid kauzalnog doprinosa *neophodan uslov* za pripisivanje moralne odgovornosti. Međutim, da li je i *dovoljan uslov* za Pogeov radikalni zaključak? Ako pretpostavimo da je marginalni doprinos prosečnog građanina koji učestvuje u globalnom ekonomskom sistemu jednak nuli – ili beskonačno blizu nule – izgleda da pojedinačni novac od poreza i pojedinačna radna snaga nisu dovoljni da održe apsolutno svetsko

9 Svi prevodi u ovom radu su autorovi.

siromaštvo. Drugim rečima, činjenica da neka pojedinačna osoba učestvuje u globalnom ekonomskom sistemu ili ga podržava, ne predstavlja značajnu razliku kada je reč o njegovoj nepravednosti: dokle god dovoljan broj drugih ljudi učestvuje u globalnoj osnovnoj strukturi ili je podržava, pojedinačna podrška ili učestvovanje, vrlo je verovatno, neće napraviti razliku. Slično tome, pojedinačna učestvovanje ili podrška verovatno neće napraviti značajnu razliku ni u pogledu celokupne situacije u kojoj se siromašni nalaze.¹⁰

Zvuči paradoksalno da relativno imućni pojedinci svojim aktivnim podržavanjem i učestvovanjem u nepravednom globalnom sistemu *de facto* škode siromašnima, a da pritom (gotovo) niko od njih ne snosi moralnu odgovornost za nanošenje štete. Poge bi mogao, stoga, da uputi sledeći prigovor. Razmotrimo primer Dereka Parfita (Derek Parfit), koji bismo mogli da nazovemo argumentom „bezopasnog mučitelja“. Parfit nas poziva da zamislimo grupu mučitelja i jednu žrtvu. Svaki od mučitelja nanosi žrtvi neprimetan električni šok, odnosno pojedinačni električni šok ne nanosi nikakvu štetu žrtvi. Budući da pojedinačni mučitelj ne nanosi štetu žrtvi, iz toga sledi da pojedinačni mučitelj ne čini moralno neprihvatljivo delo. Zamislimo, međutim, da pojedinačni mučitelji istovremeno nanesu električni šok žrtvi koji će se pokazati kao poguban. Parfit priznaje da tradicionalne konsekvencijalističke teorije impliciraju da nijedan pojedinačan mučitelj ne snosi odgovornost za smrt žrtve, jer pojedinačni električni šok nije dovoljan da bi izazvao smrt. Kako bi dokazao intuiciju da svaki pojedinačni mučitelj zaista nanosi štetu žrtvi i da treba da snosi odgovornost, međutim, Parfit razvija *princip doprinosa* po kojem svaki pojedinačni mučitelj čini moralno lošu radnju, jer mučitelji, kao kolektiv, čine moralno lošu radnju; mučitelji kolektivno čine moralnu lošu radnju, povrh toga, jer njihove radnje zajedno nanose štetu nesrećnoj žrtvi (Parfit 1984: 67–73). Kada ovakav argument primenimo na slučaj svetskog siromaštva, tvrdnja bi bila da radnja pojedinačne imućne osobe, zajedno sa radnjama ostalih imućnih građana, prouzrokuje svetsko siromaštvo.

Ovaj prigovor zaista deluje kao ubedljiv odgovor na moj argument. Uprkos tome, mislim da je on neutemeljen. Kada napravimo razliku između: (i) pojedinačnog imućnog delatnika (PID), (ii) drugih imućnih delatnika, odnosno naših sunarodnika (DID), i (iii) žrtava, odnosno siromašnih u svetu (Ž), možemo podvući još tri dodatne distinkcije. Najpre, možemo

10 Ovim argumentom ne tvrdim da su, u slučajevima kolektivne akcije, pojedinci odgovorni samo za svoj marginalni doprinos.

razlikovati dva smisla nanošenja štete: (a1) same radnje PID nanose štetu Ž, i (a2) radnje PID, zajedno sa radnjama DID, nanose štetu Ž. Drugo, možemo napraviti razliku između dva smisla nanošenja štete namerno: (b1) PID smatra činjenicu da njegova radnja nanosi štetu Ž kao razlog u prilog njegove radnje, i (b2) PID ne smatra činjenicu da njegova radnja nanosi štetu Ž kao razlog u prilog njegove radnje, već ovu činjenicu posmatra kao nevažan razlog protiv njegove radnje.¹¹

298

Imajući u vidu ove dve distinkcije, mislim da bi se većina složila s tim da nije tačno da svaki pojedinačan, prosečan, imućni građanin namerno nanosi štetu siromašnima u smislu (a2) + (b1). Istovremeno, mogli bismo se složiti da svaki pojedinačan građanin namerno nanosi štetu siromašnima u smislu (a2) + (b2). Međutim, moguće je napraviti još jednu distinkciju koja se tiče moralne odgovornosti: naime, (c1) PID moralno je odgovoran za ponašanje svojih sunarodnika, i (c2) PID nije moralno odgovoran za ponašanje svojih sunarodnika. Dakle, iako bih se složio s tim da pojedinačni građani namerno nanose štetu siromašnima u smislu (a2) + (b2), jer učestvuju u globalnoj osnovnoj strukturi, iz toga ne sledi da pojedinačni građani nanose štetu siromašnima na moralno problematičan način. Običan imućni građanin, ipak, ne može biti moralno odgovoran u smislu (c1), jer on ne može da ubedi ili da spreči većinu svojih sunarodnika (a pogotovo ne većinu imućnih pojedinaca iz stranih država) da ne učestvuju u ekonomskom sistemu. Dakle, suprotno Pogeovom mišljenju, većina imućnih građana ne nanosi štetu siromašnima na moralno problematičan način, jer im oni nanose štetu u smislu (a2) + (b2) + (c2), a ne u smislu (a2) + (b2) + (c1). Ukoliko je moj argument uverljiv, to ne znači, međutim, da niko od imućnih građana ne nanosi štetu siromašnima u svetu. Po mom argumentu, za one građane koji štete siromašnima u smislu (a1) + (b2), ili u smislu (a2) + (b1) možemo tvrditi da im nanose štetu na moralno problematičan način. Međutim, ovo nije slučaj sa *prosečnim imućnim građanima*, koji su, u Pogeovim očima, krajnji vinovnici za svetsko siromaštvo.

3.2. Pojmovni prevrat: ideja o obeštećenju

Drugi i blisko povezani problem s Pogeovim prvim predlogom tiče se ideje na koji način građani mogu da ispune svoju negativnu dužnost ako prihvatimo da oni zapravo takvu dužnost krše. Poge nudi tri izbora:

¹¹ Ovu distinkciju podvukao je Tomas Skenlon (Thomas Scanlon). Videti: Scanlon, T. M. (2000), „Permissibility and Intention“, *Proceedings of the Aristotelian Society Supplement*, 74 (1): 301–317.

(a) ne činiti ništa i održavati *status quo*, (b) postati isposnik i izaći iz institucionalnog sistema, ili (c) raditi na tome da se siromašni obeštete kao i na reformi globalne osnovne strukture. Iz Pogeovih načela, izbor (a) nije poželjan, te nam ostaju ili izbor (b) ili (c). Razmotrimo ova dva izbora podrobnije.

Moguće je da pojedinci izbegnu kršenje negativne dužnosti da ne nanose štetu, Poge priznaje, tako što će se povući iz nepravednog društvenog sistema, odnosno tako što će postati isposnici ili emigrirati. U stvarnom svetu, međutim, ove mogućnosti dostupne su nekolicini. (Vrlo je verovatno da ove mogućnosti nisu dostupne nikome, jer se postavlja pitanje da li isposnici zaista mogu da se izdvoje iz društvenih struktura, odnosno da li postoji dovoljno pravedan društveni sistem gde bi neka osoba mogla da emigrira, a da pritom ne nanosi štetu drugima.) Postati isposnik i odreći se životnih planova, povrh ovoga, nije mala žrtva koju bi moral zahtevao. Ako bi Poge insistirao da je ovo jedini način da ne se nanosi šteta siromašnima, onda bi njegovo rešenje zahtevalo previše od običnih građana, kao što je to slučaj sa utilitarističkim rešenjem svetskog siromaštva koje je predložio Piter Singer. Zaista, u savremenom svetu, ne nanositi štetu drugima može biti podjednako zahtevno kao i pomagati im, a možda i zahtevnije. S neprekidnom ekonomskom, političkom, kulturnom i tehnološkom globalizacijom, naše svakodnevne aktivnosti, kao što su kupovina namirnica, odeće, obuće, tehnoloških proizvoda, pa čak i cveća, mogu naškoditi siromašnima na bezbroj načina. Upravo zbog toga što su ove aktivnosti gotovo neprimetno utkane u naš svakodnevni život, nije jednostavno uzdržavati se od njih.

299

Povrh toga, budući da je ključni prigovor za priznavanje pozitivnih dužnosti upravo tvrdnja da one previše zahtevaju od moralnih delatnika, može se postaviti pitanje šta tvrdnja da su negativne dužnosti podjednako zahtevne implicira o njihovoj jačini. Odnosno, ako prihvatimo tvrdnju da su negativne dužnosti previše zahtevne, onda se mogu dovesti u pitanje dve pretpostavke o negativnim dužnostima na koje se i Poge oslanja, a to su: (i) pretpostavka da su negativne dužnosti daleko strože od pozitivnih, i (ii) pretpostavka da je postojanje negativnih dužnosti nekontroverzno.

Najzad, zamislimo da se postavi pitanje da li građani koji žive u siromašnim društvima takođe snose moralnu odgovornost za svetsko siromaštvo; ipak, i siromašni građani učestvuju u nepravednim praksama globalne osnovne društvene strukture. Zašto bismo onda njih oslobodili moralne odgovornosti za svetsko siromaštvo, odnosno zašto ne bismo zahtevali i od siromašnih da postanu isposnici? Poge bi mogao da odgovori tako što

bi istakao da siromašni građani nisu birali da se rode u siromašnim i često korumpiranim društvima; na pojedinačnom nivou, štaviše, siromašni građani nisu imali, niti trenutno imaju, mnogo izbora osim da učestvuju u nepravednom ekonomskom sistemu – njihovo učestvovanje pitanje je pukog preživljavanja. Stoga, imajući u vidu odsustvo izbora, bilo bi pogrešno pripisati moralnu odgovornost siromašnima. Iako intuitivan, ovakav odgovor ima paradoksalne implikacije. Imućni građani, isto tako, mogu istaći da ni oni nisu birali da se rode u razvijenim državama, niti da uspostave nepravedne političke režime. Ako je postojanje izbora ključno za pripisivanje moralne odgovornosti za svetsko siromaštvo, kao što bi Poge mogao da tvrdi, onda bi njegova teza bila sledeća: imućni građani snose moralnu odgovornost za svetsko siromaštvo, jer učestvuju u globalnom sistemu, dok siromašni građani, koji takođe učestvuju u globalnom sistemu, ne snose moralnu odgovornost za takvu okolnost. Ishod bi bio, dakle, ili da niko od pojedinačnih građana ne snosi moralnu odgovornost za svetsko siromaštvo, ili da svi koji učestvuju u globalnom sistemu podjednako snose moralnu odgovornost, bez obzira na to da li je pojedinac imućan ili nije.

Postati isposnik, dakle, nije poželjno rešenje problema svetskog siromaštva. Čak i ako prihvatimo da su imućni građani moralno odgovorni za svetsko siromaštvo, rešenje da im nametnemo stroge moralne dužnosti, a da istovremeno priznamo da one ne mogu biti ispunjene, predstavlja praznu intelektualnu vežbu. Poge je, čini se, svestan da ovo rešenje nije zadovoljavajuće, te nam predstavlja drugo rešenje: bogate vlade i njihovi građani mogu da umanje nepravdu za svetsko siromaštvo tako što će novčano obeštetiti siromašne za „predvidive i lako promenljive“ posledice globalnog ekonomskog sistema (Pogge 2005c: 70–72). Kako bi ilustrovao ovu ideju, Poge uvodi neobičnu interpretaciju Oskara Šindlera (Oskar Schindler), nemačkog preduzetnika, koji se kao član *de facto* nepravednog sistema – nacističke Nemačke – iskupio za nemoralno i brutalno ubijanje tako što je spasio blizu 1.200 Jevreja za vreme Holokausta. Poge tvrdi, dakle, da je Šindler ispunio svoju negativnu dužnost da ne nanosi štetu, jer se iskupio za svoje individualno učestvovanje u kolektivnoj nepravdi (Pogge 2005b: 3–4). Sada dolazimo do druge ključne teškoće s Pogeovim rešenjem problema svetskog siromaštva.

Uz ovu ogradu, naime, Poge neprimetno napušta svoju prvobitnu hipotezu, te je njegov argument sledeći: ako pojedinac učestvuje ili podržava na bilo koji način nepravednu globalnu osnovnu strukturu *bez odgovarajuće odštete za one kojima se nanosi šteta*, onda ta osoba, takođe, snosi

moralnu odgovornost za nanošenje štete. Problem nije samo u izmenjenoj hipotezi – postoji i pojmovna neadekvatnost koju Poge, čini se, ne uviđa.

Naime, ako bismo prihvatili Pogeov argument u njegovoj izmenjenoj formi, onda bi čin obeštećenja umanjio našu moralnu odgovornost. Povrh toga, implikacija ovog argumenta je da ako bismo mi, građani razvijenih zemalja, obeštetili siromašne za pretrpljenu nepravdu, onda mi ne bismo kršili našu negativnu dužnost. Plaćanje odštete za pretrpljenu nepravdu, međutim, nije isto što i ne činiti štetu ili nepravdu. Zapravo, da bi neka osoba O imala legitimno pravo na odštetu, ona mora najpre da pretrpi neku štetu ili nepravdu. U suprotnom, postavlja se pitanje na osnovu čega O zaslužuje ili traži odštetu. Sam pojam obeštećenja, dakle, pojmovno pretpostavlja da se nepravda već dogodila. Imućni građani, stoga, ne mogu da ispune svoju negativnu dužnost prema siromašnima tako što će ih *ex post* obeštetiti ili tako što će *ex post* praviti izmene. Drugim rečima, imućni građani mogu da poštuju svoju negativnu dužnost prema siromašnima *ako i samo ako* prestanu da im nanose nepravdu.

301

Povrh ovoga, mislim da s ovako izmenjenim argumentom, Poge ne razlikuje dva različita, ali normativno blisko povezana smisla odgovornosti. Naime, mislim da možemo napraviti razliku između *odgovornosti za ishod*, s jedne strane, i *odgovornosti da se ispravi*, s druge strane. Odgovornost za ishod shvatam kao odgovornost delatnika D za ishod I, ako i samo ako je D prouzrokovao I, ili ako je D doprineo I; odgovornost da se ispravi, suprotno ovome, shvatam kao odgovornost delatnika D ako i samo ako D ima razlog da popravi ishod I. Očigledno, odgovornosti oba tipa mogu da se pripišu jednom delatniku. Ove dve vrste odgovornosti normativno su povezane, jer ako sam odgovoran za ishod I, onda sam u većini slučajeva i odgovoran da I ispravim. Na primer, ako nemarno srušim neku osobu O dok šetam ulicom, onda sam odgovoran ne samo za ishod „O je srušena“, već sam podložan i da takvo stanje ispravim, odnosno, odgovoran sam da pomognem osobi O da ustane i da proverim da li sam je povredio. Ovaj odnos pak nije previše čvrst. S jedne strane, postoje okolnosti u kojima činjenica da sam odgovoran za ishod ne povlači sa sobom odgovornost da se ispravi: tipičan primer jeste kada pobedim protivnika u pravičnoj igri. S druge strane, odgovornost da se ispravi može da se prebaci na nekog drugog delatnika: ako doktor prolazi ulicom u isto vreme kada sam ja srušio osobu O, onda bi najbolje bilo da doktor pregleda O umesto nespretnog mene. Da se vratimo Pogeovom argumentu, čak i ako su pojedini imućni građani odgovorni za svetsko siromaštvo, to ne implicira da su oni odgovorni da isprave takvo stanje.

3.3. Kršenje negativne dužnosti vs. imunitet od napada

Treću i poslednju značajnu teškoću sa Pogeovim prvim predlogom čini jedna logička posledica njegovog viđenja problema siromaštva. Naime, kada usmerimo pažnju na tri važne pretpostavke koje tvore Pogeov argument, možemo uvideti jednu nepoželjnu implikaciju njegove teorije. Ova implikacija ne samo da je u neskladu sa našim intuicijama, već je i u suprotnosti sa drugim stavovima koje ovaj nemački mislilac zastupa. Pre nego što počnem sa obrazlaganjem svog argumenta, važno je napomenuti da problem koji iznosim u ovom delu rada nije poguban za nov tip argumenta koji Poge razvija, iako predstavlja teškoću za njega samoga.

302

Kao što smo videli, Poge smatra da su relativno imućni građani aktivni i svesni učesnici u „najvećem... zločinu protiv čovečnosti ikada počinjenim“ (Pogge 2005a: 33), kao i da je puko učestvovanje u svetskom ekonomskom sistemu dovoljan uslov za pripisivanje moralne odgovornosti pojedinačnim građanima. Dodajmo ovim pretpostavkama i Pogeov stav da je zadovoljenje ljudskih prava, u principu, moguće sprovesti silom. Kako treba da razumemo ovu tvrdnju? Poge nam objašnjava da nečija radnja može predstavljati slučaj kršenja ljudskih prava „samo u onim slučajevima u kojima je moralno dopustljivo da neki drugi delatnik koristi prisilna sredstva ne bi li primorao relevantnog pojedinca ili kolektiv“ da se uzdrži od te radnje (Pogge 2005a: 44). Kada ove tri tvrdnje protumačimo zajedno, ne gubeći pritom iz vida težinu koju Poge pripisuje kršenju ljudskih prava siromašnih, iz njih sledi da su pojedinačni imućni građani podložni napadu ako plaćaju porez ili ako kupuju namirnice.¹² Implikacija da građani postaju podložni napadu ako učestvuju u nepravednoj globalnoj osnovnoj strukturi deluje krajnje protivintuitivno. No, činjenica da neki zaključak nije u skladu sa našim intuicijama nije dovoljan razlog da bismo ga odbacili. Neophodno je, stoga, pokazati da obični građani odista zadržavaju svoj imunitet od napada. U ovom poduhvatu možemo se osloniti na teoriju pravednog rata.

Princip neborbenog imuniteta po kojem civili (odnosno oni koji nisu borci) nisu legitimne mete napada tokom rata, predstavlja jednu od okosnica teorije pravednog rata ili, tačnije, jednu od okosnica pravednosti u toku rata (*jus in bello*). Zanimljivo je da se većina filozofa slaže da u toku rata treba oštro razlikovati dva tipa civila, jer u zavisnosti od prirode doprinosa

12 Iz tvrdnje da je osoba O podložna napadu, svakako, ne sledi da je opravdano napasti O. Ova tvrdnja jedino implicira da je O izgubila svoje pravo da ne bude napadnuta, odnosno da je O izgubila svoj imunitet od napada.

ratnom pohodu, civili mogu izgubiti svoj imunitet od napada. Treba razlikovati, s jedne strane, civile koji snabdevaju borce vojnim resursima, kao što je oružje, odnosno civile čiji rad neposredno doprinosi vođenju rata. S druge strane, treba razlikovati civile koji snabdevaju vojnike resursima neophodnim za život, kao što su hrana i medicinski materijali. Dok je prvi tip civila legitimna meta vojnog napada, drugi tip uživa imunitet od napada.¹³ Majkl Volzer dokazuje ovu tvrdnju koristeći argument na osnovu profesije:

Relevantna distinkcija nije između onih koji rade za ratne napore i onih koji ne rade, već između onih koji proizvode ono što je vojnicima potrebno za borbu i onih koji proizvode ono što im je potrebno da bi živeli, kao i svima nama. Kad je to u vojnom pogledu nužno, radnici u fabrici tenkova mogu biti napadnuti i ubijeni, ali ne i radnici u fabricama za preradu hrane [...] Vojska, sigurno je, ima ogroman stomak, i mora biti sita da bi se borila. Ali ono što je čini vojskom nije njen stomak, već njeno oružje. Muškarci i žene koji opskrbljuju taj njen stomak ne čine ništa naročito ratničko. Otuda njihov imunitet od napada: oni su poistovećeni s ostatkom civilnog stanovništva (Walzer 2006: 146).

303

Volzer, dakle, tvrdi da činjenica da neko proizvodi nevojne resurse za borce u ratu nije dovoljan uslov da bi ta osoba izgubila imunitet od napada, jer svima su potrebni hrana, voda, sklonište i medicinska nega, na primer, bez obzira na to da li učestvuju u ratu ili ne. Suprotno tome, oni radnici koji opskrbljuju borce neophodnim resursima da bi istrajali u vojnim naporima, kao što je oružje, direktni su učesnici u ratu, i kao takvi gube svoj imunitet od napada.

Međutim, Volzerov argument nije naročito ubedljiv. Ipak, uskraćivanje osnovnih životnih resursa efektivan je način da se oslabe fizička i psihološka snaga vojnika. Povrh toga, pogrešno je tvrditi da je potreba vojnika za hranom i medicinskom negom potreba jedino iz perspektive činjenice da su oni pripadnici ljudske vrste.¹⁴ Vojnicima su potrebni hrana i medicinska nega ne samo da bi preživeli, već i da bi imali nužnu snagu i izdržljivost, kao i da bi preživeli u ratnim uslovima (uzmimo za primer hranu koja je pripremljena isključivo za pustinjske uslove). Drugim rečima, ne smemo zanemariti uslove pod kojim nastaju nečije ljudske potrebe.

13 Ovakav stav ima dugu tradiciju: Grocijus je tvrdio, na primer, da oni koji opskrbljuju vojnike nevojnim resursima bilo koje vrste moraju biti pošteđeni. Videti: Grotius, H. (2005), *The Rights of War and Peace* (ed. Richard Tuck), Indianapolis: Liberty Fund, Book 3, Chapters 1 and 11. Volzer nam nudi sekularnu viziju teorije pravednog rata, oslanjajući se na srednjovekovne ideje. Videti: Walzer, M. (2006), *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*, New York: Basic Books.

14 Videti: Kamm, F. M. (2004), „Failures of Just War Theory: Terror, Harm and Justice“, *Ethics*, 114 (4): 650–692.

Oni koji pružaju vojnicima resurse neophodne za život, dakle, podjednako mogu doprinosti ratnim naporima.

304

Sesil Fabre (Cécile Fabre) ubedljivo pokazuje, međutim, da je intuitivno smatrati civile koji snabdevaju vojnike sredstvima neophodnim za život podložnim napadu ako i samo ako je razumno očekivati od njih da znaju da direktno doprinose ratnim naporima. Epistemički tereti, međutim, izuzetno su veliki, te većinu ovih radnika možemo posmatrati kao neminovne nezalnice: oni ne znaju da njihova delatnost doprinosi ratnim naporima. Zaista, sredstva poput hrane i medicinskog materijala koriste kako aktivni borci, tako i oni borci koji nisu na frontu zbog određenih razloga (na primer, vojnici koji su ranjeni), a verovatno i medicinsko osoblje na ratištu. Radnici koji snabdevaju vojnike sredstvima neophodnim za život, dakle, ne mogu razumno znati na koji način će hrana koju oni pripreme biti podeljena i korišćena. Dodatnu teškoću u dostizanju epistemičkog praga predstavlja sam tok rata koji je često nejasan (Fabre 2009: 58–61). Dakle, većina civila ovog tipa nije upoznata s relevantnim činjenicama, odnosno većina civila ovog tipa ne zna da predstavlja pretnju ili ne zna da je pretnja neopravdana; iz toga sledi da oni nisu moralno odgovorni za vojnu pretnju, te da nisu legitimna meta napada. Povrh toga, Fabre pokazuje da čak i ako ova klasa civila kolektivno značajno doprinese ratnim naporima, iz toga ne sledi da ona gubi svoj imunitet od napada. Ukoliko želimo da imunitet od napada tesno povežemo sa pojedinačnom odgovornošću, moramo obratiti pažnju isključivo na ono što svaki pojedinac radi (Fabre 2009: 61). Drugim rečima, da bi izgubili imunitet od napada u toku rata, pojedinci moraju da pređu određeni prag znanja o relevantnim činjenicama, kao i da pređu određeni prag kauzalne odgovornosti. Stoga, oni civili koji ne zadovoljavaju određene epistemičke i kauzalne zahteve ne mogu biti podložni napadu. (Ovaj argument ne poriče mogućnost da ovi civili mogu snositi troškove ratne reparacije nakon rata.)

Ukoliko je ovaj argument uverljiv, isto možemo reći, *mutatis mutandis*, za većinu običnih imućnih građana. Imajući u vidu zbujujuću povezanost sadašnje globalizovane ekonomije, pogotovo složenost i nejasnoće oko načina funkcionisanja globalnog ekonomskog sistema, većina pojedinačnih građana opravdano je neupoznata da li i na koji način njihove svakodnevne aktivnosti škode siromašnim građanima, od kojih većina živi u udaljenim i stranim mestima. Malo je verovatno da većina imućnih građana, ili grupa imućnih građana, namerno i sa punim znanjem nameće svetski ekonomsko-politički sistem kako bi naškodila siromašnima. Pojedinci uglavnom sprovode svoje životne projekte, pri čemu opravdano

ne znaju kako njihove radnje utiču na živote siromašnih; drugim rečima, većina imućnih pojedinaca jednostavno radi svoj posao, plaća porez i kupuje namirnice, i pritom ove i njima slične radnje nisu usmerene ka nanošenju štete drugima. Zaista, da li možemo pouzdano utvrditi da naša odeća nije proizvedena u fabrici u kojoj su radnici eksploatisani? Možda je naš predivan orijentalni tepih koji smo kupili na godišnjem odmoru u Turskoj izradilo dete. Ili, možda je proizvođač našeg mobilnog telefona nabavio neophodne minerale iz Demokratske Republike Kongo, te je na taj način doprinosa građanskom ratu u toj zemlji. Slično tome, možemo li biti sigurni da naša nova zlatna ogrlica nije napravljena od zlata koje je iskopano u ratnim zonama?¹⁵ Naše mogućnosti da saznamo odgovore na ovakva pitanja čine se izuzetno ograničenim. Povrh toga, pojedinačna delatnost prosečnog građanina svakako nije dovoljna da proizvede siromaštvo svetskih razmera. Dakle, većina imućnih pojedinaca ne prelazi određeni epistemički prag niti je upletena u dovoljnoj meri u nedaće siromašnih da bi izgubila svoj imunitet od napada.¹⁶

305

Poge bi se mogao složiti sa gledištem da pojedinačni građani ne gube svoj imunitet od napada premda svojim učestvovanjem u globalnoj osnovnoj strukturi oni zauzimaju jednu od ključnih uloga u masovnom i brutalnom kršenju negativnih prava siromašnih. Zapravo, u tekstu koji se tiče terorističkih napada na Svetski trgovinski centar 2001. godine, Poge eksplicitno tvrdi da je većina poginulih ljudi bila nevinna. „Nazivajući osobu nevinom“, Poge piše, „mislim na to da *ova osoba ne predstavlja nikakvu pretnju* i da nije uradila ništa što bi opravdalo napad na nju smrtonosnom silom“ (Pogge 2008a: 5; podvukao autor). Ako građani koji su poginuli tokom napada u Njujorku nisu predstavljali nikakvu pretnju, kako Poge tvrdi, onda oni nisu bili podložni napadu. Iz ove tvrdnje dalje sledi da ovi građani nisu prekršili negativna ljudska prava siromašnih. Kako obični građani mogu istovremeno da krše i da ne krše negativna prava siromašnih? Pogeovi pogledi su, po svemu sudeći, nekoherentni.

Neophodna je jedna ograda pre nego što počnem analizu Pogeovog drugog predloga. Moguće je uputiti sledeći prigovor dosadašnjoj diskusiji: naime, Al-Kaida nije napala američke građane jer su kršili negativna prava siromašnih, te nije bilo opravdanja da se oni napadnu. Osoba ubijena zbog pogrešnih razloga, međutim, ipak je mogla da uradi nešto zbog

15 Za objašnjenje na koji način potrošači možda svakodnevno kupuju „ukradenu robu“ videti: Wenar, L. (2008), „Property Rights and the Resource Curse“, *Philosophy & Public Affairs*, 36 (1): 2–32.

16 Ovaj argument, važno je istaći, ne poriče mogućnost da pojedinačni građani nanose štetu siromašnima na neki drugi način ispod praga kršenja ljudskih prava.

čega bi izgubila svoj imunitet od napada. Iz toga ne sledi da su sami napadi bili opravdani; čak i da američki građani nisu bili nevini, napadi bi i dalje bili neopravdani zbog razloga koje i Poge primećuje: napadi nisu bili neophodni da bi se proizvelo pretpostavljeno dobro, ili napadi nisu bili proporcionalni šteti koju su građani naneli. Dakle, moj argument stoji: Poge ili mora da prizna da obični imućni građani ne krše negativna prava siromašnih, ili mora da prizna da je većina američkih građana (koji su ujedno i obični imućni građani za koje Poge pretpostavlja da nanose štetu siromašnima) podložna napadu.

Zaključujem da Pogeova prva strategija, koja nastoji da pokaže zašto pojedinačni građani razvijenih zemalja nanose štetu siromašnima, nije uspešna. Kao što sam pokazao, nije lako pomiriti ideju o učestvovanju s Pogeovom tvrdnjom da pojedinačni građani krše negativna prava siromašnih. Štaviše, ovaj predlog, uprkos tome što zadovoljava neke od naših moralnih intuicija, ima neprijatne posledice koje ne možemo lako prihvatiti.

306

IV. Drugi predlog: Argument na osnovu političkog predstavljanja

Videli smo dosad da tri problema s Pogeovim argumentom proizlaze iz tri nezavisna izvora. Jedan problem tiče se njegovog viđenja učestvovanja u svetskom ekonomskom poretku, dok se drugi problem tiče ideje o plaćanju odštete za svetsko siromaštvo. Nepoželjne posledice Pogeovog gledišta, najzad, predstavljaju treći značajan problem za njegov argument. U svom odgovoru Debra Sac (Debra Satz)¹⁷, međutim, Poge nam nudi obrise drugog predloga koji nastoji da premosti jaz u njegovom argumentu:

Naši političari i pregovarači poseduju moć koju im mi predajemo. Njihove odluke i sporazumi ne bi imali značaja da ih mi nismo ovladali. [...] Ne možemo se odreći odgovornosti za to kako naši političari i pregovarači koriste našu kolektivnu moć tako što bismo se pozvali na naš propust da insistiramo na transparentnosti i odgovornosti (Pogge 2005b: 79).

Ideja o političkom predstavljanju, zaista, jeste jedan zanimljiv način da se iskaže uverenje da građani, u određenoj meri, snose odgovornost za dela njihovih vlada, pri čemu nacionalne vlade predstavljaju posrednike sa

¹⁷ Sac veruje da je odnos između nacionalnih institucija i građana nekontroverzan, te u svojoj kritici Pogeovog stava analizira odnos između globalnih institucija (poput Međunarodnog monetarnog fonda i Svetske banke) i građana. Ona tvrdi da postoji „malo odgovornosti za međunarodne institucije i još manje informacija o njihovim pravilima nego što je to slučaj sa domaćim institucijama“ (Satz 2005: 50). Ovo je važan prigovor budući da osvetljava jednu poteškoću u pokazivanju kauzalne veze između građana i globalnih institucija.

globalnom osnovnom strukturom. Iako se slažem sa Pogeom da se ne možemo odreći odgovornosti zato što nismo insistirali da odluke naše vlade budu transparentne, ovaj argument, u njegovoj trenutnoj formi, ne predstavlja argument za pripisivanje pojedinačne moralne odgovornosti. Pitanje na koje treba odgovoriti je, ipak, da li prenošenjem svoje moći na vladu, odnosno na politički autoritet, pojedinac krši negativnu dužnost da ne nanosi štetu. No, na koji način ideja o političkom predstavljanju može da ide u prilog Pogeovoj tezi? On bi mogao da razvije svoj argument polazeći od snažnog argumenta Tomasa Nejgela (Thomas Nagel) o „vladini u naše ime“.¹⁸ Predlažem sledeću, popriličnu neutralnu, rekonstrukciju Nejgelovog argumenta:

Premisa 1: Pravila koja donosi politički autoritet mogu se prisilno sprovesti.

Premisa 2: Prisilno sprovodiva pravila imaju moralno proizvoljni, ali prožimajući efekat na životne mogućnosti onih koji su podložni prinudi.

Premisa 3: Ako je politički autoritet legitiman, onda on traži prihvatanje njegovih pravila tako što će podjednako uzeti u razmatranje legitimne interese svih svojih građana.

Premisa 4: Ako politički autoritet podjednako uzima u razmatranje legitimne interese svih svojih građana, onda svaki pojedinačni građanin snosi odgovornost za odluke koje donosi politički autoritet.

Zaključak 1: Ako je politički autoritet legitiman, onda svaki pojedinačni građanin snosi odgovornost za odluke koje donosi politički autoritet (sledi iz P₃ i P₄).

Zaključak 2: Dakle, ako je politički autoritet legitiman, onda svaki pojedinačni građanin snosi odgovornost za moralno proizvoljni, ali prožimajući efekat koji imaju odluke političkog autoriteta na životne mogućnosti onih koji su podložni prinudi (sledi iz P₁, P₂ i Z₁).

Snaga ovog argumenta počiva na shvatanju odgovornosti koju Nejgel na sledeći način obrazlaže:

Društvo nas čini odgovornim za njegove radnje, koje su preduzete u naše ime, i na koje, u demokratiji, možemo da imamo neki uticaj;

¹⁸ Naravno, jasno je da pozivanjem na Nejgelov antikosmopolitski stav o globalnoj pravdi ne sugerišem da bi se Poge složio sa Nejgelom o opsegu pravde – njihovi stavovi o ovom pitanju, zapravo, nisu nimalo bliski. Ukratko, Nejgel pažljivo sledi Rolsa kada tvrdi da je opseg pravde ograničen na nacionalne države, jer pitanje pravde postoji ako i samo ako su građani podložni pravilima i zakonima iste prinudne osnovne strukture. Budući da ne postoji svetska osnovna struktura, Nejgel zaključuje, ne postoje ni dužnosti globalne pravde.

time nas društvo čini odgovornim za poštovanje njegovih zakona i za ravnanje prema njegovim normama [...] Ukoliko ove institucije prave proizvoljne nejednakosti, mi smo, čak i ako je odgovornost jednostavno prenet na nas, odgovorni za te nejednakosti, i stoga imamo pravo da pitamo zašto bismo ih prihvatili (Nagel 2005: 129).

308

Zaista, ovo je dosta snažan način da se pokaže ideja da pojedinačni građani snose odgovornost za dela svojih vlada, jer kao što nam ovaj pasus otkriva, nužni i dovoljni uslovi za pripisivanje odgovornosti prisutni su i u nedemokratskim društvima. Prema Nejgelovom mišljenju, dakle, „vladati u naše ime“ znači da se državne radnje mogu pripisati njenim građanima kao delatnicima, jer su te radnje preduzete kako bi promovisale legitimne interese svih građana. Slično ovome, Nejgel tvrdi da autoritarne vlade takođe „sprovode sistem zakona koji očekuje od onih koji su mu podložni da ga poštuju, i koji je napravljen sa namerom da služi interesima podanika čak i ako oni nisu njegovi zakonodavci“ (Nagel 2005: fusnota 14).¹⁹

Dakle, argument na osnovu političkog predstavljanja u njegovoj najsnažnijoj formi pokazuje da politički autoritet koji poseduje moć prisile ima legitimitet ako i samo ako on proizlazi nezavisno od postojanja moći prisile. Shodno tome, odluke političkog autoriteta donose se u „naše ime“ nezavisno od procedure kojom se dolazi do političkih odluka, jer su te odluke donete u korist svih onih koji su podložni moći prisile političkog autoriteta, odnosno političkog predstavnika (Nagel 2005: 130; videti takođe premisu 4 u mojoj rekonstrukciji Nejgelovog argumenta). Iako demokratski procesi obično treba da osiguraju činjenicu da se političke odluke donose u korist građana, oni nisu nužni za to: dovoljno prosvetljeni despot, na primer, može ispuniti ovaj kriterijum, a da pritom ne nudi nikakve proceduralne garancije.

Međutim, problem s argumentom na osnovu političkog predstavljanja leži u tome što poriče empirijsku realnost mnogih država. Naime, u mnogim državama (ako ne i u svim), brojne grupe unutar društva mogu biti u potpunosti isključene iz političkog upravljanja, kao što je to slučaj sa ženama, brojnim rasnim i etničkim grupama, kao i pripadnicima LGBT populacije. Ako je osnovna struktura društva pod značajnim uticajem globalne osnovne strukture, kao što Poge (Pogge 1989) uverljivo pokazuje, onda moramo priznati jednu od ključnih uloga koju imaju rasa, etnicitet,

19 Ovo je važna poenta, jer bi se moglo prigovoriti protiv Poge da nisu sve imućne države koje tvore nepravedni svetski ekonomski sistem demokratske. Zaista, neke od najbogatijih država su upravo despotske, kao što je to slučaj sa Saudijskom Arabijom, Katarom, Ujedinjenim Arapskim Emiratima, i Brunejima. Poge sigurno ne bi porekao da ove države imaju značajan uticaj na oblikovanje globalne osnovne strukture.

pol, rod i seksualna orijentacija u oblikovanju osnovne strukture. Ipak, još 1940-ih godina, mnogi delovi sveta bili su pod kolonijalnom vlašću evropskih zemalja, dok je dostizanje rodne ravnopravnosti i dalje uporna bitka u mnogim državama. Slično ovome, pripadnici LGBT populacije u mnogim zemljama i dalje su izloženi ne samo stigmatizaciji i ostrakizmu već i brutalnom nasilju. (Moglo bi se tvrditi da položaj LGBT populacije u mnogim liberalnim demokratijama nije daleko bolji, s obzirom na to da i u liberalnim demokratijama postoji snažno protivljenje priznavanju istopolnih brakova.) Dakle, rasne, etničke i polne konstrukcije, kao i kategorizacije na osnovu seksualnosti regulisane su društvenim normama i konvencijama koje su utemeljene na sili (porobljavanje, segregacija, silovanje i direktno nasilje) kao i na ideološkoj socijalizaciji. Stoga, zanemariti njihovu realnost u normativnom razmišljanju bilo bi jednako ignorisanju značajnih prepreka za normativne teorijske strukture o pravdi. Iako bi Poge mogao da prigovori da su ovo moralno proizvoljna prirodna svojstva, ovakav odgovor direktno bi bio u suprotnosti sa neospornim liberalnim principom da se ne nanosi šteta. Na kraju krajeva, žene, rasne i etničke manjine, kao i pripadnici LGBT populacije zauzimaju svoje društvene položaje ne zbog loše sreće, već zbog upornog društvenog ugnjetavanja. Stoga, osnovna struktura društva proizvela je, i proizvodi, pojmove roda, rase, etniciteta i seksualne orijentacije; odnosno, ovi pojmovi su ontološki zavisni od izbora i odluka onih koji poseduju moć.

309

Vratimo se sada problemu političkog predstavljanja. Ako politički predstavnik, odnosno politički autoritet, predstavlja državu i njenu osnovnu strukturu, onda je verovatno da on ne predstavlja interese, a time i dela, većine građana. Umesto toga, ukoliko političkog predstavnika zamišljamo kao da predstavlja prave i legitimne interese građana, kao što to argument na osnovu političkog predstavljanja zahteva, onda je ovaj idealizam prenet na takav nivo da se gubi neophodan kontakt sa stvarnošću: argument bi zahtevao od nas da zamislimo političkog predstavnika koji snažno podržava nepravednu osnovnu strukturu društva i koji se istovremeno pojavljuje kao osoba koja može da uistinu predstavlja prave interese svih građana. Ako interesi građana ne mogu biti u potpunosti predstavljeni čak ni na nivou nacionalnih institucija, onda tvrdnja da je to moguće na nivou globalnog sistema deluje krajnje neverovatno.

Uporno postojanje ugroženih i marginalizovanih grupa u većini savremenih društava, stoga, podrija autoritet i legitimitet države, barem u odnosu na te grupe. Čak i kada Pogeov drugi predlog pojačamo Nejgelovim argumentom o vladavini u naše ime, njegov zaključak ne samo da

je radikalniji već je i neutemeljen. Drugi predlog koji nastoji da pokaže zašto pojedinačni imućni građani krše svoju negativnu dužnost da ne štete siromašnima, dakle, takođe ostaje neopravdan.

V. Zaključak

310 Bez obzira na to da li neko prihvata Pogeevo viđenje problema svetskog siromaštva ili ne, jedno je nesumnjivo: njegov filozofski argument je originalan. Poge ponovo postavlja pitanje svetskog siromaštva tako što nam predočava kontroverznu dijagnozu moralne odgovornosti za ovu nepravdu, te nam nudi konkretne preporuke koje se tiču načina na koji bismo mogli da poštujemo svoje navodne moralne dužnosti. Njegov argument sastoji se od mnogobrojnih konceptualnih, normativnih i empirijskih delova, koji su često međusobno isprepleteni. Uprkos tome, u ovom radu pokazao sam da je Pogeevo rešenje problema svetskog siromaštva pogrešno usmereno na obične pojedinačne građane imućnih zemalja, te da njegov argument u prilog tezi da pojedinačni imućni građani takođe krše svoju negativnu dužnost nije ubedljiv.

Međutim, odbacivanje Pogeevog gledišta ne znači da mislim da je nemoguće ili da ne treba iskoreniti svetsko siromaštvo. Razvijanje i uporno sprovođenje postojećih makroekonomskih, poljoprivrednih, sistemskih, društvenih i obrazovnih mera, koje imaju za cilj osnaživanje pojedinaca, svakako predstavljaju jedan korak u rešavanju ovog problema. No, takve mere, suprotno Pogeevom mišljenju, ne proizlaze iz kršenja naših negativnih dužnosti.

Primljeno: 14. marta 2014.

Prihvaćeno: 11. novembra 2014.

Bibliografija

- Ci, J. (2010), „What Negative Duties? Which Moral Universalism?“, in: A. M. Jaggar (ed.), *Thomas Pogge and His Critics* (pp. 84–103), Cambridge, UK: Polity Press.
- Cruft, R. (2005), „Human Rights and Positive Duties“, *Ethics and International Affairs*, 19 (1): 29–37.
- Fabre, C. (2009), „Guns, Food, and Liability to Attack in War“, *Ethics*, 120: 36–63.
- Gilbert, P. (2004), „The Duty to Eradicate Global Poverty: Positive or Negative“, *Ethical Theory and Moral Practice*, 7: 537–550.
- Grotius, H. (2005), *The Rights of War and Peace* (ed. Richard Tuck), Indianapolis: Liberty Fund.
- Jaggar, A. M. (ed.) (2010), *Thomas Pogge and His Critics*, Cambridge, UK: Polity Press.
- Kamm, F. M. (2004), „Failures of Just War Theory: Terror, Harm and Justice“, *Ethics*, 114 (4): 650–692.

- Locke, J. (1689/1988), *Two Treatises of Government* (ed. Peter Laslett), Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Nagel, T. (2005), „The Problem of Global Justice“, *Philosophy and Public Affairs*, 33 (3): 113–147.
- Nozick, R. (1974), *Anarchy, State, and Utopia*, New York: Basic Books.
- Parfit, D. (1984), *Reasons and Persons*, Oxford: Oxford University Press.
- Pogge, T. (1989), *Realizing Rawls*, Ithaca, NY: Cornell University Press.
- _____ (2002), *World Poverty and Human Rights: Cosmopolitan Responsibilities and Reforms*, Cambridge, UK: Polity Press.
- _____ (2005a), „Real World Justice“, *The Journal of Ethics*, 9 (1–2): 29–53.
- _____ (2005b), „Severe Poverty as a Violation of Negative Duties“, *Ethics and International Affairs*, 19 (1): 55–83.
- _____ (2008a), „Making War on Terrorists: Reflections on Harming the Innocent“, *The Journal of Political Philosophy*, 16 (1): 1–25.
- _____ (2008b), *World Poverty and Human Rights: 2nd Edition*, Cambridge, UK: Polity Press.
- Reitberger, M. (2008), „Poverty, Negative Duties and the Global Institutional Order“, *Politics, Philosophy and Economics*, 7: 379–402.
- Risse, M. (2005a), „How Does the Global Order Harm the Poor?“, *Philosophy and Public Affairs*, 33: 349–76.
- _____ (2005b), „Do We Owe the Global Poor Assistance or Rectification?“, *Ethics and International Affairs*, 19 (1): 9–18.
- Ryan, A. (1965), „John Locke and the Dictatorship of the Proletariat“, *Political Studies*, 13: 219–230.
- Satz, D. (2005), „What Do We Owe the Global Poor?“, *Ethics and International Affairs*, 19 (1): 47–54.
- Scanlon, T. M. (2000), „Permissibility and Intention“, *Proceedings of the Aristotelian Society Supplement*, 74 (1): 301–317.
- Simmons, A. J. (1992), *The Lockean Theory of Rights*, Princeton: Princeton University Press.
- Singer, P. (1972), „Famine, Affluence and Morality“, *Philosophy and Public Affairs*, 1 (3): 229–243.
- The World Bank, „Annual Report 2013“, dostupno na: <http://go.worldbank.org/OBiTP4KXMo> (pristupljeno 1. februara 2014).
- Waldron, J. (1979), „Enough and As Good Left for Others“, *The Philosophical Quarterly*, 29 (117): 319–328.
- Walzer, M. (2006), *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*, New York: Basic Books.
- Wenar, L. (2008), „Property Rights and the Resource Curse“, *Philosophy & Public Affairs*, 36 (1): 2–32.

Marko Konjović

Cutting the Gordian Knot of World Poverty:
Thomas Pogge's Alexandrian Solution

Abstract

In this paper, the author analyzes Thomas Pogge's thesis that citizens of affluent countries are violating the negative right of the global poor not to be harmed by lending their support to the current global institutional order.

The author argues, however, that Pogge's argument is unsatisfactory because he makes an unjustified leap from collective to individual responsibility. The author begins by assessing Pogge's argument so as to elucidate the leap. Subsequently, the author examines two proposals which could complete his argument; nonetheless, the author argues that both proposals are unsatisfactory. The first suggestion – the participation argument – contains two conceptual inadequacies; moreover, if we were to accept this argument, we would also be committed to accepting an unsavory implication. Taking cue from Thomas Nagel's „rule in our name“ argument, the author develops Pogge's second suggestion – the political representation argument – that promises to bridge the gap in Pogge's thinking. The issues of misrepresentation and of underrepresentation, however, undermine this proposal too.

Keywords: global poverty, Thomas Pogge, negative duty, harming, negative right, participation, political representation